

PAPER

FUQAROLIK JAMIYATINI RIVOJLANTIRISHDA JADIDCHILIK TALIMOTINING ORNI VA AHAMIYATI

To'xtasinov Shukurjon Shavkatjon o'g'li^{1,*}

¹Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

* shukurjon4545@gmail.com

Abstract

Ushbu maqolada jadidlar tomonidan yaratilgan ilgor goyalar — ilm-marifat, tafakkur erkinligi, ijtimoiy faollik, matbuot va talim jarayonlari orqali xalqni uygotishga harakatlarning bugungi zamonaviy jamiyat qurilishidagi tutgan orni yoritiladi. Jadidchilik merosining hozirgi rivojlanishi bilan ideaviy-madaniy uzviyligi asoslab beriladi. Maqolada tarixiy asosga asoslangan jadidlar faoliyatining shaxsiy hayotidagi tutgan roli tahlili bayon etilgan.

Key words: jadidchilik, fuqarolik jamiyati, marifat, talim islohoti, ijtimoiy faollik, milliy uyg'onish, erkin matbuot, zamonaviylik, tarixiy meros.

Kirish

Har qanday jamiyatning rivojlanishi odamlarning faolligi, qonuniy ong va madaniy bilan bevosita bogliq. Shu shaxsiy ijtimoiy jamiyatning ish va rivojlanishi, u orqali demokratik omillarning mustahkamlanishi — bugungi davrning eng muammolaridan biridir. Bu yoldagi tajribamiz tarixiy ildizlarga, milliy-manaviy merosga tayanish muhim orin tutadi. jadidchilik harakati va uning talimotlari, bugungi fuqarolik jamiyatining poydevorini barpo etishda muhim manba bolib xizmat qilmoqda.

Asosiy qism

Jadidlar milliy birlikni mustahkamlashda talimning rolini alohida takidlashdi. Masalan, Behbudiy oz maqolalarida talim orqali xalqning ongini yuksaltirish va ijtimoiy adolatni taminlash mumkinligini yozgan. Ularning talim tizimiga kiritgan yangi usullar (usuli jadid) nafaqat oqish-yozishni orgatish, balki xalqni ijtimoiy masuliyat va vatanparvarlik ruhida tarbiyalashga xizmat qildi. Bu esa ijtimoiy-falsafiy jihatdan xalqning bir butun sifatida shakllanishiga zamin yaratdi.

Ilm-fan, talim berish milliy taraqqiyot uchun ijtimoiy tayanch bolishi bilan birga aholi turmush darajasini sifat ozgarishiga ijobiy tasir korsatadi. Jadidlarning madaniyat va siyosat, urbanizatsiya va matbuot sohasidagi innovatsion qarashlari bugungi kunda ham

oz ahamiyatini yoqotmagan. Yoshlarning xorijiy tillarni “Lugoti sitta alsina” tizimi asosida organishi milliy madaniyatni umuminsoniy madaniyatga uyg'unlashtiradi. Shu manoda jadid merosi oz mohiyatiga kora talim merosi sifatida falsafa tarixi kontekstida faol tadqiqi ijtimoiy fanlarda ozining ilmiy qimmatini saqlab qoladi.

Jadidchilik — taraqqiyotga chaqiriq XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston zaminida shakllangan jadidchilik harakati — xalqni uygotishga, ilmga, tafakkurga, zamonaviy dunyoqarashga davat qilgan milliy manaviy uyg'onish harakati edi. Islohotchi ziyolilar — Mahmudxoja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Munavvar qori Abdurashidxonov, Cholpon kabi jadid arboblari xalqni savodsizlikdan, jaholatdan chiqarish orqali uni taraqqiyot sari yetaklashni maqsad qilgan edilar.

Jadidlar, eng avvalo, talim-tarbiyani zamonaviylashtirishga katta etibor qaratdilar. Ular eski usuldagi maktab va madrasalardagi talimning tuzilishizligini tanqid qilib, yangi usuldagi maktablar tashkil qildilar. Bu esa, oz nazorati, shaxsiy shaxsiyatning oz haquhuqlarini anglashga, ijtimoiy jarayonlarda faol bolishiga xizmat qildi.

Fuqarolik jamiyatining odamlari jadidlar qarashlarida Fuqarolik jamiyati — bu davlatdan mustaqil, shaxsiy erkin faoliyat yuritishi mumkin bolgan ijtimoiy makon bolib, u erkin fikr, adolat, tenglik, inson huquqlariga hurmat kabi huquqlarga tayanadi. Aynan mana shular jadidchilik talimotining asosini tashkil etgan.

Jadid erkin matbuotni rivojlantirish, milliy fikrini saqlab qolish, yosh avlod gurur va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash orqali fuqaro-

lik jamiyatining ilk institutlarini shakllantirdilar. Ular gazetalar, jurnallar orqali xalqni marifatga, faol hayotga chorladilar. Jadid matbuoti ijtimoiy masalalarni muhokama qilish, ishlab chiqarish zaruratini targ'ib etish orqali fuqarolik ongini uygotishda muhim vosita boldi.

Jadidlar va ulamochilar ortasidagi ozaro raqobat va kelish-movchilik holatlari sovet rejimiga qarshi qurolli kurashning yagona mafkurasini ishlab chiqishga halal berdi. Jadidlarning demokratik davlat qurish goyalari bilan koplal ulamolarning islom davlatini qayta tiklash haqidagi davlatlari qorboshilar ortasida ham kuchli tortishuvlar, hatto ayrim ziddiyatlarga sabab boldi.

Qurolli kurash harbiy rahbarlarining siyosiy ongi ham bir xil darajada bolmaganligini unutmaslik lozim. Pirovardida, bu salbiy holatlar harakatning maglubiyatga uchrashiga olib kelgan omillar sirasiga ham kirgan. Jadidlarning milliy birlik va siyosiy hokimiyatga oid qarashlari ijtimoiy-falsafiy nuqtayi nazardan oz davrining ilgor goyalari sifatida jamiyat taraqqiyotiga muhim hissa qoshdi. Ularning talim, marifat, adolatli boshqaruv va insonparvarlikka asoslangan yondashuvlari nafaqat otgan asrning muammolariga javob bergan, balki bugungi kunda ham Ozbekistonning zamonaviy rivojlanish yolida dolzarbdir. Jadidlar goyalari milliy birlikni mustahkamlash, hokimiyatning legitimligini taminlash va manaviy-axloqiy qadriyatlar asosida jamiyat qurishda muhim yol-yoriq bolib xizmat qilmoqda. Shu sababli, ularning merosini chuqur organish va zamonaviy sharoitda qollash davlat va jamiyat barqarorligini taminlashda muhim ahamiyatga ega.

Jadidlar merosi — hozirgi rivojlanishga turtki Bugungi kunda N kundagi ijtimoiy jamiyatni rivojlantirish, mustaqil ijtimoiy axborot, NT insonlik tashabbuslari, ijtimoiy sheriklik jarayonlarini rivojlantirish davlat siyosatining yonalishiga aylangan. Bu jarayonlarda jadidlarning ilgor goyalari — zamonaviylik, fikr erkinligi, adolat va marifatga intilish bugungi avlodga kuchli ruhiy va mafkuraviy tayanch bolib xizmat qilmoqda.

Ularning “avvalo bilim, keyin amal” harakati bugun ham. Fuqarolik jamiyatining barpo etilishi bilimli, ongli, faqat manfaatdor emas, masni ham his eta erkinlik orqali chiqadi. Jadidlar aynan shunday avlodni tarbiyalashni maqsad qilgan edilar.

Xulosa

Xulosa qilib, jadidchilik harakati va uning talimotlari — hozirgi fuqarolik jamiyatining goyaviy ildizi va manaviy negizidir. Ularning ilgor qarashlari, ilm-fanga, adolat va tenglikka barqaror dunyoqarashi bugungi demokratik jamiyat qurilishida muhim rol oynamoqda. Jadidlar merosini organish va uni zamon sifatida mos holda rivojlantirish — fuqarolik jamiyatini rivojlantirishdan biri yolidagi muhim qadamlardan.

References

1. Alimova D. Xaqiqatning tutash manzili.T.:Tafakkur. -2000.- №2.-B. -59.
2. Azamxojayev. S. Turkiston Muxtoriyati... -B. 127.
3. Davriy topilam 1999 175- bet, Rajabov. Q. I. Jadidlar- istiqlolchilik harakatining goyaviy rahnamolari // Jamiyat va boshqaruv. 2002. -№3. -B. 26.
4. Dostqorayev B. Turkistonning usuli idorasi qanday bolmogi kerak edi? // Jamiyat va boshqaruv. -1998. -№1. -B 64.
5. Karimov E. Mustaqillik va jadidlar xarakati.T.:Muloqot.-1998.- №4.-B. 33.
6. Majid Xasaniy. Turkiston bosqini. Toshkent: Nur, 1992. -B. 46.

7. Mingnorov. Turkistonda 1917- 1918-yillardagi milliy siyosiy tashkilotlar (Milliy matbuot materiallari asosida)... -B. 54
8. Muxtoriyatli Turkiston muvaqqat xalq shorosi // El Bayrogi. -1917. -22-dekabr.
9. Oripova M. Turkistonliklar savodsizmi. Tafakkur. 2004. — B. 92-93.
10. Qoqon muvaqqat xalq shorosi hayati // Ulug Turkiston. -1917. -8-dekabr.
11. Qosimov B. Milliy uygonish: jasorat, marifat, fidoiylik... -B. 186.